

Juhász György*

LABDARÚGÓ EB HELYETT MAGYAR TANSZÉK?*

„Új kocsija kötelezettséget jelentő nevével, mindig hűséges kísérője kell, hogy legyen. Trabantja ezt a hűséget azonban csak akkor tudja teljesíteni, ha elvégzi a szükséges ápolást.”
(Trabant gépkocsi használati utasítása)

Az ember feldarabolja az időt, hogy el tudja magát helyezni benne. Szakaszhatárokat jelöl ki, korokat, korszakokat különít el egymástól a történész, az irodalomtörténész, hogy áttekinthetőbbé tegye a múltat. A történelem azonban mégis egyetlen nagy folyamat, melyben az egyik kor történései és eszméi előhívják és meghatározzák a következőt, egyik század a másikat készíti elő, s a következő évszázad – akármekkora változásokat hozzon is – mindig magában hordja még az előzőt.” – írja Bíró Zoltán *A magyar irodalom két nagy nemzedéke a 20. században* című kitűnő, felsőoktatási tankönyvként készült irodalomtörténeti összefoglalójában.

Vázlatos és mozaikszerű áttekintésünkben, melyben az eszéki J. J. Strossmayer Egyetemen alakuló, a 2007/08-as tanévtől induló Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék geneziséét, másfél évtizedes vajúadását vizsgáljuk, mi sem tehetünk másképp, minthogy bele-bele metszünk az időbe, sőt még a térbe is, amire Jugoszlávia 1991-es szétrobbanása ad okot. Dolgozatunkban az első, de nem a legrégebbi évszám 1993, amikor is Polányi Imre professzor a pécsi JPTE oktatási dékánhelyettesének meghívására egy műhelybeszélgetés keretében tekintettük át az exjugoszláviai magyar tanszékek és lektorátusok helyét és helyzetét. Mint volt tanítványát, aki 1977 és 1988 között közel tíz esztendőn élte és dolgozott Jugoszláviában, Polányi Imre engem kért föl a vitaindító „húszperces” megtartására. Horvátország esetében igen könnyű dolgom volt, mert a hungarológiai stúdiumok száma akkor a horvát felsőoktatásban a nullához közelített, tanszék egyik horvát egyetemen vagy főiskolán sem létezett, lektorátus pedig csak a zágrábi egyetemen működött a hetvenes évek végétől, meszeszerű terminológiával: hol volt, hol nem volt. Esetenként több év is kimaradt.

* Juhász György, a Balassi Intézet által kiküldött vendégoktató, Strossmayer Egyetem, Eszék, juhaszgyorgy@bbi.hu

** A 2007. aug. 21–22-i lektori konferencián elhangzott előadás írásos változata.

Az Önök szíves tájékoztatására tennék egy rövid '93-as térségi magyar, majd magyarországi horvát kitérőt.

Szlovénia: Ljubljana Egyetem 1981-től magyar lektorátus

Maribori Főiskola majd Egyetem 1963-tól lektorátus majd magyar tanszék

Vajdaság (Szerbia): Újvidéki Egyetem 1959-től Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

Hungarológiai Intézet 1969. február 1-jétől, 1976-tól, az összevonás után Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete

Macedónia: Szkopjei Egyetem 1989-től magyar lektorátus

Hazánkban a szerb–horvát tanszékek szétválasztása után 5 horvát tanszék oktathatót: a budapesti és a pécsi egyetemen, a szombathelyi tanárképzőn, a bajai tanítóképzőn és a soproni óvónőképzőn. 5:0, vagyis 0:5 horvát–magyar viszonylatban.

A tanácskozás résztvevői nem igazán hittek nekem, kétkedve tekintettek rám, de szavaimat szakmailag erősítette meg Dr. Alexandar Solc, a Horvát Köztársaság első Budapestre akkreditált nagykövete. Szakmailag ugyanis Solc Sándor nagyköveti kinevezését megelőzően a zágrábi egyetem dékánja, majd az eszéki egyetem rektora volt. Itt jegyezném meg, hogy a függetlenné vált Horvátország és Szlovénia is rendkívül elegáns gesztust téve hazánkknak magyar(származású) nagyköveteket küldött elsőként Budapestre Dr. Solc Sándor és Dr. Hajós Ferenc személyében.

Körülbelül innen indultunk 1993-ban, ahonnan csak fölfelé vihetett az út és vitt is.

A hungarológia egyetemi szintű integrálása Horvátországban a 90-es évek közepén történt meg, jelentős – a mai napig tartó – budapesti segítséggel, ami rangos egyetemi oktatók zágrábi kiküldésében nyilvánult és nyilvánul meg, és így az 1994-es tanévtől megkezdhette munkáját a horvát főváros egyetemének bölcsészkarán a hungarológiai tanszék. Az eszéki egyetem pedagógiai karán pedig az első magyar lektor. Ezt a lendületet akkor úgy nézett ki, hogy még fokozni is tudja a 90-es évek közepén induló horvát reintegrációs program, amely már érintette a horvátországi magyarságot is, de kiteljesedni csak 1998 után tudott. 1998. január 15-én Horvátország és az ENSZ BT befejezettnek tekintette Kelet-Szlavónia, Baranya (Drávaszög) és Nyugat-Szerémség reintegrációját. Ezen program keretében kaptam megbízást 1996 tavaszán az azóta megszüntetett HTMH elnökhelyettes asszonyától, Dr. Törzsök Erikától az eszéki egyetemen létesítendő Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék négy éves képzési tervének elkészítésére. Törzsök Erika válasza azért esett rám, mert 1985-ben szlovén felkérésre, a maribori egyetem magyar tanszéki programját is én írtam. A maribori program az 1991-es „történelmi partbeomlás” (Szeli István) után is csak két óra változtatásra szorult, és a felsőoktatási cunami (Bolognai rendszer) bevezetéséig tartotta magát.

Az általam írt új eszéki program három nagy egységből állt: magyar irodalom, magyar nyelvészet és kapcsolódó stúdiók. A nyolc féléves előadásokra és szemináriumokra lebontott programot Pécsen bíráltattam (bírák voltak: Polányi Imre, Czine Mihály, Sípos Lajos, Annus József, Zsolnay József, Várady Tibor és Gion Nándor), majd Eszéken mutattam be.

Az eszéki egyetem akkori oktatási dékán helyettese, a magyar nemzetiségű Dr. Mikuska József ugyan mindent megígért, de szinte semmit nem tett, itthon meg a

program menedzselése átkerült az oktatási tárcához, ahol hasonlóan cselekedtek. (Helyesen: nem cselekedtek.) Míg a HTMH címzetes államtitkára, Lábod László különösen fontosnak tartotta az eszéki helybenképzést, addig Magyar Bálint 1997 tavaszi zágrábi tárgyalásain már föl sem vetette partnerének az eszéki magyar tanszék ügyét. A miniszter nem akarta megérteni, hogy a hatvanas évektől kialakult kétágú felsőfokú képzési rendszer a horvátországi magyarság számára jelentősen eltorzult, s egyik ága pedig teljesen ellehetetlenült. Az egyik út többnyire a vajdasági Szabadkán elvégzett gimnázium, majd érettségi után az 1959-ben megnyílt újvidéki (Novi Sad) magyar tanszékre vezetett, de ez a kapu 1991-ben bezárult. A másik ág működött ugyan, mivel hazánk évtizedekig horvátországi magyar ösztöndíjas hallgatókat fogadott Szegeden, Pécsen és Budapesten, akik a végzés után visszatértek szülőföldjükre, ahol biztos állás és magasabb életszínvonal várta a magyarországi diplomával rendelkezőket. A szerb katonai agresszió és a hétéves megszállás ennek is véget vetett, s az ösztöndíjasok többnyire a végzés után Magyarországon maradtak. Kérem, ne ítéljük meg és főleg el azokat, akik így döntöttek, s nem a bizonytalant választották, hanem egzisztenciájukat az anyaországban alakították ki. Aki ezt másképp gondolja, annak ajánlom, hogy látogasson el Vukováriba és nézze meg, hogy a Közép-Duna völgyének egyik gyöngyszeme hogyan néz ki még ma is, szétlövése után 16 évvel. Az ezredforduló után már többen tértek vissza, őket azonban a sokszor két évig is elhúzódó diplomahonosítási bonyodalmak sora és még a magyarországit is meghaladó munkanélküliség várta. Sokan csak Horvátország egyes részeit ismerik, a tengerpartot főleg és Zágrábot. A valamikor oly fejlett Szlavón-Baranyai régiót bizonyos horvát körökben ma csak Sziáliaként emlegetik, ahol az ország fejlettebb részeinek hatása már messze nem érvényesül, így például a zágrábi hungarológiai tanszék oktatási rádiusza sem éri el a horvátországi magyarságot. Az Eszék–Baranya megyei fiatalok elkerülik Zágrábot, a hungarológiai tanszék oktatói közül pedig az eltelt 12 év alatt egyedül csak Kiss Gy. Csaba jutott el a Drávszögbe „a hungarológia földjére”. A kép teljességéhez hozzátartozik az is, hogy a horvátországi magyarság politikai vezetői is igen passzívak voltak a tanszék kérdésében, sokkal jobban forszírozták a Magyar Közoktatási Központ megalapítását, amely 1999. szeptember 25-én kezdte meg oktató munkáját az óvodától az érettségig 12 osztályos magyar iskolaként, úgy, hogy feje fölött nem volt „pedagógiai tető”, azaz egyetemi tanszék.

Az ezredfordulót viszonylag fejlett és önálló magyar közoktatási rendszerrel és hiányos felsőoktatással élte meg a horvátországi magyarság, miközben az elfogadott és minősített program Egyed Albert főosztályvezető fiókjában aludta – immáron örök – álmát, úgy, hogy szerzőjének szerzett még egy PhD fokozatot, emlékeztetőül.

Az, hogy az eszéki magyar tanszék ügye nem került ki a 2000-es évek közepére a különböző horvát–magyar oktatási és kulturális tárgyalások, ülések, vegyes bizottsági, nemzetiségi és más megbeszélések témaköréből, a zágrábi magyar diplomatakának, főleg a nagykövetnek volt köszönhető, aki az egyebek, futottak még címszó alá mindig be-besuszterolta, s az eszéki egyetem sem vetette el végleg a tanszékalapítás gondolatát. Az idén távozó magyar nagykövet, Mohai László és a tavaly az

Eszéki Magyar Főkonzulátus kapkodó bezárását követően hazatérő Magyar József, főkonzul addig-addig mondogatták, jelentgették Budapestre a tanszék szükségességét, amíg a magyar politika csúcsain lévők kezdtek felfigyelni az ügyre. Először Dr. Mádl Ferenc köztársasági elnök tette szóvá Dr. Stipe Mesic horvát államfőnél tett búcsúlatogatása alkalmával. Azután Dr. Szili Katalin házelnök asszony négyszer (!) Vladimir Seks horvát házelnökkel folytatott tárgyalásain, majd Dr. Sólyom László köztársasági elnök tette magáévá a tanszék gondolatát. Gyurcsány Ferenc miniszterelnök pedig az első közös magyar–horvát kormányülésen hangsúlyozta a tanszék szükségességét.

Magam 2003-óta tanítok az eszéki egyetemen, amelynek pedagógiai kara pár éve lett bölcsészkar s 2-3 év alatt esett át a profiltisztításon, s jelenleg vegyes programokkal, kifutó nem bolognai, és első- másod- és harmadéves bolognai képzési rendszerben oktat.

Bolognát a magyar stúdiumok bővítésére tudtam felhasználni. A két szemesztere magyar mint idegen nyelv mellé bevezettük a hatszemeszteres magyar mint második idegen nyelv című egységet a német szakos hallgatók számára. A magyar nyelv – elsősorban Pécs, Mohács és Szekszárd közelsége miatt – igen népszerű Eszéken és „másnap használható”. Hallgatói visszajelzés alapján már a tengerparti ideiglenes munkavállalásnál is előnyt jelent a sok magyar turista miatt.

Míg legfőbb közjogi méltóságaink horvát partnereiket győzködték, addig – zágrábi magyar értelmiségiek inspirációjára és anyagi támogatásával – Dr. Lábadi Károly tanár úr tollából előbújt az új, immáron bolognás magyar program, amelynek sorsa kísértetiesen hasonlított az enyémehez. Senki nem ellenezte, de nem is támogatta igazán, pedig szerzője többször átírta, módosította, korszerűsítette, kreditezte és osztotta 3+2-re. Sorsáról még ez év márciusában is egyetemünk oktatási-dékán-helyettese úgy nyilatkozott, hogy talán majd két év múlva.

És ekkor eljött április 11. Kedvenc hallgatóimmal együtt finoman szólva nem az egyetemen belül, de oktatási időben figyeltük Cardiffból a TV-közvetítést, amikor is – akkor még nem tudtam, hogy jötevőnk – Michel Platini kihúzta a borítékból Ukrajna és Lengyelország nevét az általunk olyannyira várt horvát–magyar pályázat helyett. Elszállt a közösen rendezendő labdarúgó EB álma. Rá egy héttel viszont váratlan és gyors fordulatot vett a magyar tanszék másfél évtizedes ügye, s azonmód lett programengedély, jöttek az oktatói státusok Zágrábból, s kiírták a pályázatokat is. Mire, május 3-án Dr. Sólyom László Zágrábra ért, Dr. Ivo Sanader, horvát miniszterelnök már a tanszék alapító okiratával várta a magyar államfőt. (Tehette, mert nem kérdezte meg Rádlí Katalint, aki még tavaly is úgy rázott le, mint kutya a vizet.) Sólyom László maga jelenthette be Zágrában 2007. május 3-án a magyar tanszék ősi indítását az Eszéki Egyetemen. Másnap pedig hivatalos látogatásra Eszékre érkezett. Nehéz nem meglátni, hogy ezúttal is egyértelműen politikai döntés született. Teljesen igaz van Nádor Orsolyának, aki egy korábbi tanulmányában a rá jellemző cizellált finomsággal ugyan, de kétséget kizáróan kimondja, hogy a hungarológiai oktató egységek szinte mindenhol Európában politikai döntésre vagy rektori, dékáni szimpátia alapján jöttek, jöhettek létre, s nem a hallgatók szakították be az egyetemek kapuit, hogy magyar nyelvet és irodalmat akarnak tanulni.

Esetünkben a politikai döntést mutatja a bejelentés szintje is, ugyanis állam- és kormányfők egyetemek, de legalábbis karok alapítását szokták bejelenteni és nem egy tanszékét.

A tanszéki előkészítő munka érdemi részére szűk egy hónapunk maradt, miközben meghatározó kérdésekben kellett dönteni. Két alapvető kérdésben is érvényesíteni tudtam korábbi szakmai elképzeléseimet. Az első, hogy a tanszék anyanyelvi legyen, ezzel biztosítsa a horvátországi magyar iskolák számára a tanárokat, a sajtó, a tv, a rádió számára a leendő újságírókat, az önkormányzatok és hivatalok számára pedig a megfelelő – egyetemi végzettségű – horvátországi magyar szakembereket. Ezzel egyidejűleg kézzel-lábbal tiltakoztam az egyszakos képzés ellen, ami könnyen nyelvi gettóvá tehetné az embrionális állapotban lévő tanszékét. Az egyetem vezetése hosszas viták után mindkét felvetésemet elfogadta, így magyar–angol, magyar–német, magyar–történelem és magyar–horvát szakpárra adhatták be a jelentkezők felvételi kérelmüket. Sikerült kiharcolnom azt is, hogy a kései meghirdetés miatt idén magyar nyelv és irodalomból csak felvételi beszélgetés legyen. Szakpáronként 5-5 fős keretet határozott meg Dr. Ana Pintaric dékánasszony, ami összesen húsz fő. Ezt a keretet sajnos nem fogjuk tudni kitölteni. Míg az angol–magyar szakra az 5 fős keret már az első körben megtelt, magyar–német szakra nem jelentkezett senki, s pótfelvételin küzdünk még 3-4 történelem és horvát nyelv és irodalom szakos leendő hallgatóért. A felvételi első köre július második hetében lezajlott, második körére pedig szeptember hónapban kerül sor. Minden valószínűség szerint 8-9 hallgatóval indulhat október hónap első napjaiban Eszéken a legfiatalabb magyar nyelv és irodalom tanszék.

Tanszékvezetői megbízást Dr. Lábadi Károly, a Gödöllői Szt. István Egyetem, amúgy Horvátországból áttelepült oktatója kapott. Fia, Dr. Lábodi Zsombor is a tanszékét erősíti, amelynek helye még nincs az egyetem épületében, felszerelése (könyvek, jegyzetek, lexikonok, szöveggyűjtemények, CD-ék, videó, számítógép stb.) szintén beszerzésre vár. Az órarend októberre készül el.

Röviden összefoglalva: látható – és számomra belülről is megtapasztalható volt már 1997-től –, hogy milyen ambivalens helyzetet teremt az, ha szétcsúszik a politikai és a szakmai sík. A felemás helyzet még akkor sem jó, ha az nemes ügy érdekében jön létre, mert a lökésszerű, sokszor improvizatív elemeket tartalmazó döntéseket a felsőoktatás és a tudomány nem honorálja. Éppen ezért jó lenne visszaállítani azt a felsőoktatási szakmai-politikai harmóniát horvát–magyar, magyar–horvát viszonylatban, amely a zágrábi hungarológiai tanszék alapításánál még megvolt, s ez nyilván megerősítené az induló eszéki magyar tanszékét is.

Végül, de nem utolsó sorban szeretnék köszönetet mondani a Balassi Intézetnek, legfőképpen Dr. Lauter Éva főigazgató asszonynak azért a támogatásért, amit az elmúlt 3 évben eszéki oktatói munkámhoz kaptam. Ha pedig az elmúlt harminc évre tekintek vissza, akkor jó érzéssel gondolok a ljubljana-i magyar lektorátus megalapítására, megtiszteltetésnek veszem, hogy két tanszéki programot dolgozhattam ki, s részese lehettem egy magyar tanszék létrehozásának, s ezekkel az elemekkel egy picit alakítója is az egyetemes magyar hungarológiának.